

ЄВРАЗІЙСТВО — філософська і політологічна концепція, основним змістом якої є ідея унікальності та життєдайності синтезу Заходу і Сходу на теренах Російської держави. Деякі дослідники виводять витoki Є. з творчості рос. мислителя 1-ї пол. 19 ст. П. Чаадаєва. У своїх працях він висловив думку про необхідність для Росії поєднати досягнення двох цивілізацій — Сходу й Заходу (проте, на його думку, вона цього не зробила і тому лишилася поза цивілізац. часом і простором). Ін. науковці проводять лінію Є. ще у давніші часи — до періоду Петра I і навіть Івана III, коли дістала обґрунтування ідея «третього Риму». Певні євразій. мотиви (унікальності шляху Росії до соціалізму внаслідок специфіки її істор. розвитку під впливом сх. деспотизму) можна знайти у творчості О. Герцена та деяких теоретиків народництва. Широкого розповсюдження ідея Є. набула наприкінці 19 — на поч. 20 ст. Саме тоді в ході осмислення процесу швидкої вестернізації рос. дійсності зародилися різноманітні форми Є. — проуряд. й опозиц., відверто висловленого і латент., подекуди не усвідомленого самими його речниками. Серед найвідоміших євразійців того періоду — філософ В. Соловйов, котрий, прагнучи уникнути крайнощів концепцій західників та слов'янофілів, говорив про Росію як про особл., третій світ, покликаний синтезувати все краще, що властиве зх. і сх. світам, подолати їхню істор. обмеженість. Його спадщина значно вплинула на подальший розвиток рос. філос. і суспільно-політ. думки. Є. оформилося як певна ідейна течія у працях Л. Карсавіна, М. Трубецького, П. Савицького, Г. Флоровського, Дж. Вернадського. Вони запровадили в обіг самий термін «Є.», який пов'язувався з окремим не суто геогр., а цивілізац. материком. Хоча ідеї Є. існували та розвивалися значно раніше, маніфестом цього напрямку вважають зб. статей М. Трубецького, П. Савицького, Г. Флоровського та П. Сувчинського «Исход к Востоку» (Софія, 1921). На думку цих дослідників, геогр. і культурна єдність Євразії забезпечувалася впливом Росії, подальша першочерг. цивілізатор. місія якої полягає в об'єднанні Азії з метою орган. востання останньої у сучас. світ. Проте наголошувалося швидше на азійськості Росії, на її докорін. відмінності від Європи, ніж на необхідності синтезу здобутків Сходу і Заходу. Сама Росія трактувалася як богообрана країна, покликана вищими силами до виведення неістор. народів на шлях істин. цивілізації.

Ця концепція своєрід. чином перегукувалася з концепціями ідеологів більшов. партії, що захопила владу на теренах Рос. держави 1917–21. Ідеї лідера більшовиків В. Леніна про Росію як депо світ. революції і те, що вона розвиватиметься насамперед через

боротьбу народів Азії проти європ. капіталізму (за допомогою і під проводом Росії), фактично надзвичайно суголосні осн. ідеям євразійців. Ідеаліст. Є. рос. філософів 1-ї пол. 20 ст. і комуніст. Є. більшовиків стали, по суті, спробами заперечення процесів європеїзації (вестернізації) життя народів Рос. держави, передусім самих росіян. Ідея побудови соціалізму в окремо взятій державі, що протистойть «загниваючій Європі» та революціонує «пригноблений Схід», стала офіц. програмою дій більшовизму. Тому не випадково частина молодшої генерації євразійців-емігрантів у 1930-х рр. погодилася на таємну співпрацю зі спецслужбами сталін. режиму для забезпечення перемоги оновленої євроазій. Росії (СРСР) над Європою. Певною рецепцією Є. на укр. ґрунті у 1920-х рр. стали ідеї М. Хвильового щодо необхідності поєднання для України орієнтації на Європу та азій. ренесансу (залишилися нерозвиненими). Домінуючим в укр. інтелектуал. традиції різних напрямів, включно з націонал-комунізмом, було європейство. Геополіт. та соціокультурну специфіку України — між Сходом і Заходом — досліджував І. Лисяк-Рудницький, проте він стояв на вираз. позиції необхідності вестернізації політ. й екон. життя України. Після 2-ї світової війни євразій. мотиви в офіц. рад. комуніст. доктрині вироилися у відвертий великодерж. шовінізм. Однак розроблялися й тією чи ін. мірою опозиц. до пануючої ідеології концепції Є. Найбільшої популярності з-поміж них здобула теорія Л. Гумільова, згідно з якою євразій. єдність стала підґрунтям виникнення Рос. держави, що постала як симбіоз Моск. князівства та Золотої орди, при цьому орієнтація на Схід була запорукою подолання загарбниц. планів Заходу щодо Росії. Взагалі зх.-європ. цивілізацію він часто пов'язує з силами «темної енергії», що для його концепції етногенезу є тотож. руйнівному первню в історії людства. Для Л. Гумільова сильна рос. влада органічно необхідна для розвитку на євразій. теренах, тому більшовизм (вияв Є.) загалом позитивне явище для Росії, оскільки більшов. режим стверджував міць держави і протидіяв процесам зх. впливу. Перспективи країни він також вбачав у посиленні відверто євразій. спрямованості Росії і навіть поглибленні її азій. витоку та союзу з азій. державами. Під впливом Л. Гумільова В. Чивіліхін у публіцист. праці «Память» (кн. 1, 1978; кн. 2, 1981) в популяр. формі розвинув ідеї Є. Ця книжка високо оцінена керівництвом КПРС — очевидно ідеї Є. виявилися суголосними пошукам нової ідеології, яку проводила частина рад. кер-ва, коли стало зрозумілим, що ортодоксал. марксизм-ленінізм зазнав краху. На відміну від гумільов. версії Є., робилися спроби творення т. зв. демократ. Є. Фактично (але без застосування цього

терміну) власну концепцію вивів М. Гефтер, коли обґрунтовував особливу цивілізац. ситуацію Росії як «світ світів». Однак у його концепції Росія повинна не протистояти європ. цивілізації, а творчо засвоювати її здобутки і знаходитися з нею у постій. твор. діалозі. «Світ світів» М. Гефтера постає не як результат цивілізатор. впливу рос. етносу, а як унікал. результат істор. розвитку, тому спроби підігнати його під великодержавно-імпер. стандарт історик розглядає як руйнацію своєрідності цього феномену. Нині у РФ ідеї Є. слугують теор. прикриттям обґрунтування особл. місії цієї держави на пострад. просторі. Їх використовує широкий спектр політиків і теоретиків — С. Кургінян, Г. Зюганов, Г. Попов, В. Жириновський та ін. Особливо актив. теоретиком і проповідником ідей Є. в останні роки став О. Дугін. Варіантом Є. можна вважати популярні у певних інтелектуал. колах РФ, України та Білорусі ідеї союзу слов'ян. народів та тих, кого зі слов'янами пов'язала істор. доля.

В Україні також розробляються концепції Є. *І. Лосєв*, розглядаючи Є. як негатив. феномен, вважає, що першою євразій. державою була Візант. імперія, спадкоємцем якої стала Рос. (головне для України вийти

із зон впливу євразій. деспотизму). Натомість для В. Ткаченка і Д. Табачника Україна — євразій. держава, що органічно поєднує у собі Захід та Схід і при цьому осібно від Росії. Існують і гіпотези стосовно особл. місії України як євразій. моста (координація спіл. дій з Росією). Дискусії щодо статусу України як євразій. чи європ. країни тісно пов'язані з внутр.-політ. боротьбою. Прихильники Є. однозначно орієнтують Україну на всебічну інтеграцію в СНД і на протистояння «руйнів. впливові Заходу».

Рекомендована література

1. Мицюк О. Євразійство. Прага, 1930;
2. Рукомеда Р. М. Євразійська доктрина: методологічні засади // Наук. зап. Нац. університету «Києво-Могилян. академія». Політ. науки. 2003. Т. 21;
3. Дугин А. Г. Проект «Евразия: география – наша судьба». Москва, 2004;
4. Хачатурян В. Истоки и рождение евразийской идеи // Искусство и цивилизация. идентичность. Москва, 2007.

С. І. Грабовський

Бібліографічний опис:

Євразійство / С. І. Грабовський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-17340>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).